

PANDEMİYE VERİLECEK YANITLARI TOPLUM BİLİMLERİYLE BÜTÜNLEŞTİRMEK

Dr. Yücel Demirer

Doçent, Kocaeli Dayanışma Akademisi

Özet

Toplum bilimleri araştırmaları, COVID-19'dan etkilenen kesimlerin karşı karşıya kaldığı ekonomik, sosyal, psikolojik ve kültürel sorunların anlaşılmasında kritik öneme sahiptir. Pandemiye karşı mücadelede uygulanan yöntemlerin geliştirilmesinde ve uygulanmasında, insanın gerek bireysel düzeyde ve gerekse kolektif bir biçimde karşılaştığı sorunlar ve bilimsel yöntemler çerçevesinde ölçülmüş zorluklar en önemli veri kaynağını oluşturmaktadır. Toplum bilimleri alanında yapılacak araştırmalar, COVID-19 pandemisinin sonlandırılması sürecinde yanıtlanmayı bekleyen sorulara ilişkin bilgi eksikliği tamamlarken, aynı zamanda gelecekteki benzeri afetlerde yararlanılacak deneyimin biriktirilmesine de katkı sunacaktır.

COVID-19 pandemisinin toplumsal yaşam ve onun öznesi olan birey üzerinde yarattığı sorunların listelenmesi ve bu başlıklar altında yapılmasına ihtiyaç duyulan araştırmalara alan açılması pandemi ile mücadelenin etkisinin artırılması açısından büyük önem taşımaktadır. Bu yapılırken bürokratik merkezîyetçi aklın halkı azarlayarak, eleştirerek tek tip reçeteleri uygulamaya sokarak çözmeye çalıştığı güncel problemler hakkında bilimin sesinin yükseltilmesine olanak sağlayacak kurumsallaşmaların önü açılabilir. Yakıcı güncel bilgi eksikliği, yoğun kafa karışıklığı ve bürokratik hegemonyanın üniversiteleri içine sürüklediği ürkeklik ortamında, bahsi geçen konularda bilgi üretip ve çözüm önerebilecek nitelikli kadrolar elde mevcut olmasına rağmen, buna öncülük edecek bir iradenin eksikliği, akademik ve düşünsel emeği bir araya getirecek araştırma gruplarının oluşumunun da ilgi alanımız içinde olmasını ve çok boyutlu politika üretimine katkı sunan bir sorumluluğun üstlenilmesini gerektirmektedir.

Belirlenen ihtiyaçlar doğrultusunda COVID-19 pandemisinin yarattığı tahribatın değişik yönleri üzerine tartışmalar yapılabilecek ortamlar organize edilmeli, ilgi alanları çakışan araştırmacıları bir araya getirecek tematik ve kurumsal şemsiyeler oluşturulmalı ve halen bir araya gelmiş çalışma gruplarının gereksinim duyduğu mekânsal ve finansal kaynakların sağlanması için yaratıcı öneriler yapılmalıdır. Yapılacak araştırmaların şu üç ana başlık altında toplanması anlamlı görünmektedir:

Bürokratik merkezîyetçi aklın halkı azarlayarak, eleştirerek tek tip reçeteleri uygulamaya sokarak çözmeye çalıştığı güncel problemler hakkında bilimin sesinin yükseltilmesine olanak sağlayacak kurumsallaşmaların önü açılmalıdır.

1. Kamu sağlığı politikalarının geliştirilmesi ve güncelleştirilmesi
2. Önlem ve tedavi süreçlerinin 'insan odaklı' yöntemlerle geliştirilmesi
3. Algıyı belirleyen etmenlerin iletişim ve haberleşme teknikleri üzerinden yeniden düşünülmesi

Veri kısıtını aşacak yaratıcı yöntemler geliştirilerek yaş, gelir, statü, cinsel yönelim gibi nedenlerle pandemiden katlanarak etkilenen kesimler saptanmalı ve bunlara yönelik ayrımcılığın ortadan kaldırılmasını hedefleyen politikalar geliştirilmelidir. Özellikle önyargı ve ayrımcılığa karşı bir dilin nasıl kurulabileceği sorusu sahibini beklemektedir.

Pandemi sürecinde milyonların hayatı eve sığmamıştır. Üretim sürecinde yer alanların çalışma, ulaşım, bulaş önleme koşullarını COVID-19'un bir 'işçi sınıfı hastalığı' olduğu bilinciyle ele alan araştırmalar yapılmalıdır. Nüfusun farklı kesimlerini içeren yurttaş tepkileri, davranış kalıpları ve tercihleri, neden farklı davranışlar geliştirdiklerini anlamamıza yardım edecek standart anketlerin hazırlanması ve uygulanması yoluyla incelenmelidir.

Kapatılan eğitim kurumlarını ikame etmesi düşünülen çevrimiçi yöntemler yoksulluk ve teknik altyapı eksikliği duvarına çarpmış görünmektedir. Kapatılan okulları güncel pedagojik boyutları ile incelemek yanında, sosyal ve ekonomik yanlarını da araştırmak zorunlu görünmektedir. Bu çerçevede, eğitim-öğretimin özelleştirilmesi (ticarileştirilmesi) süreci ve bu sürecin fırsat eşitliğini bütünüyle ortadan kaldırdığı gerçeği bir defa daha etkili söylem ve araştırmalarla ortaya konulmalıdır.

Araştırma süreçlerine ivme kazandıracak alternatif kaynakların oluşturulması ve mevcut kaynakları halk yararına kullanmaya yöneltecek şeffaflık mekanizmalarının oluşturulması gereklidir.

Pandeminin beklenmedik sonuçlarından biri ciddi bir yönetim ve liderlik krizi olarak şekillenmiştir. Kitlelerden şikayetçi olan ve bazen yalvaran kamu yöneticileri gözlenmiştir. Kriz önleme sürecinden kriz yönetme sürecine kadar karar piramidinin tepesindeki kamu otoritesi ve yereldeki mülki idare amiri-sağlık müdürü ikilisinin pandemi önlem politikaları sistemli olarak tartışılmalı, acil durum yönetim mekanizmaları oluşturmak ve karar verme süreçlerini demokratikleştirmek konusunda araştırmalar yapılmalıdır.

Yaş, gelir, statü, cinsel yönelim gibi nedenlerle pandemiden katlanarak etkilenen kesimler saptanmalı ve bunlara yönelik ayrımcılığın ortadan kaldırılmasını hedefleyen politikalar geliştirilmelidir.

İç ve dış göçün pandemiye etkisi bilinmeden ulusal sınırlar içinde sürdürülecek bir mücadele anlamlı görünmemektedir. Toplumun birbirinin aynısı bireylerden oluştuğu yanılması içeren bu toptancı yaklaşımlara karşı korku, tehdit ve risk algısı ve karar verme dinamikleri arasındaki farkı anlamaya yönelik araştırmalar yapılması gerekmektedir.

Eşine az rastlanan uzunlukta bir ev hapsi ve sosyal izolasyon kaynaklı ev içi şiddet ve boşanma eğilimi incelenmeyi gerektirmektedir.

Sağlık emekçilerimiz ölüyor ve tükeniş duygusu üst düzeyde. Bu türden bir ortamda giderek artan boyutlarda gereksinim duyulan psikolojik desteğin nerede, nasıl ve öncelikli olarak kime sunulacağı konusu layık olduğu ilgiyi beklemektedir.

Düğün, taziye ve benzeri geleneksel kültür öğelerinin etkileri konusunda etkili ikna biçimleri geliştirilmeli, hayatın olağan akışına engel olmayacak evlilik, taziye ve tören biçimleri önerilmelidir.

Toplu halde birarada bulunmayı içeren dini pratikler, üzerinde düşünülmesi gerektirmektedir. Özellikle kutuplaştırıcı dilden medet umarak yapılan siyasetin etkili olduğu ülkemizde, konunun güncel ihtiyaçlar doğrultusunda ve bilimsel bir bakış açısı içerisinde incelenmesi bir zorunluluktur.

Pandemi kısıtlamalarının şeklini verdiği hayat tarzı değişikliklerinin bireysel ve kamusal mekânlara yansımaları dikkatle incelenmeli, 'mekân'ın geleceği üzerine katılımcı bir düşünme, tartışma, araştırma süreci başlatılmalıdır.

COVID-19 ile mücadele sürecinde ateş yükseldiğinde ne yapılması gerektiği sorusuna yanıt vermektен, aşı çalışmalarının geldiği son duruma ilişkin bilgi sunmaya, fiziksel mesafe ölçütlerinden yaş gruplarına ilişkin özgül sorunlara kadar ihtiyaç duyulan bilginin sunulacağı, nesnel ve teknik bilgi ile sınırlı bir iletişim ortamının oluşturulması büyük fayda sağlayacaktır.

Acil müdahale yöntemlerinin geliştirilmesi halkın ve acil sağlık görevlisinin daha iyi hazırlanması gerekmektedir. Korkuları, kültürel bariyerleri, hassasiyetleri yanıtlaması gereken bu faaliyetler özellikle henüz acil ihtiyacı doğmadan yurttaşların acil desteğin içeriğine ve biçimine ilişkin bilgilendirme sunması açısından önemlidir.

COVID-19 ile mücadele sürecinde kişisel sorumluluk vurgusunu öne çıkaran ülkeler olduğu gibi virüsü düşmana benzeten bir savaş benzetmesinden veya dış güçlerin sorumsuzluğunu ve önlem almada geç kalmasını işaret eden yaklaşımların kullanıldığı da olmuştur. Anlaşılması kolay, gönül okşayan, rahatlatıcı ve karar verici iradenin başarısını öne çıkaran ve bu doğrultuda ona itaati öneren öykülemelerin bürokratik hakimiyeti ve otoriterleşmeyi pekiştirme tehlikesine karşı uyanık olunmalı, temel hak ve özgürlüklerin korunması için mücadele edilmelidir.

Pandemi sürecinde fikir üreten kesimler arasındaki iletişim kalitesini yükseltecek ve "fiziksel mesafe – fiziksel mesafe", "karantina – sokağa çıkma yasası" ve benzeri kavramsal ayrımlarda olduğu gibi algıyı olumlu yönde dönüştürecek bir dilin oluşturulması için bir COVID-19 Sözlüğü hazırlanmalıdır.

Anlaşılması kolay, gönül okşayan, rahatlatıcı ve karar verici iradenin başarısını öne çıkaran ve bu doğrultuda ona itaati öneren öykülemelerin bürokratik hakimiyeti ve otoriterleşmeyi pekiştirme tehlikesine karşı uyanık olunmalı, temel hak ve özgürlüklerin korunması için mücadele edilmelidir.

“Sözlü Tarih” yönteminin, bir yıla yaklaşan COVID-19 ile mücadele sürecinde biriken deneyimi toparlamak ve gelecek kuşaklara yansıtmak konusundaki kapasitesi akılda tutulmalıdır. Artan doğa tahribatından dolayı koronavirüs ailesinden olsun olmasın çeşitli gerekçelere dayanan pandemilerin sıkça kapımızı çalacağı bir gelecek bizi beklemektedir. Pandemiyle mücadelenin profesyonel boyutu yanında gündelik içeriğinin de yansıtılması ve bundan dersler derlenmesi büyük önem taşımaktadır.

Veri saklanması gerçekliği gündemdeyken alternatif ve kamu kontrolünden azade veri toplama yöntemlerini geliştirecek ve uygulayacak mekanizmalar üretmek, başta deprem sonrası normale dönüş faaliyeti olmak üzere benzer deneyimlerin bu mecraya aktarılması için çalışmalar yapmak ve her şeyden önce “COVID-19 Toplum Bilimleri Çalışma Grupları” oluşturarak bunların birbirlerinden haberdar düşünce üreteceği bir kurumsal şemsiye hazırlığı anlamlı görünmektedir.

Giriş

21. Yüzyıl benzeri az görülmüş ve son derece karmaşık sağlık sorunlarını beraberinde getirdi. Bazı bilimcilerin, kontrolsüz bir tüketim düzeyi ve buna bitişik doğa talanından kaynaklandığını iddia ettiği hayvandan insana bulaşan virüsler, son olarak COVID19 örneğinde gördüğümüz türden çok boyutlu bir yıkıma neden olmuş bulunmaktadır. Pandemiler bir yandan insanlık olarak sahip olduğumuz bilimsel bilginin sınırlarını bize gösterirken, diğer yandan yaşanan pandemi kaynaklı ve çok boyutlu yıkımlara karşı toplum bilimlerine dayalı çözümlerin geliştirilmesini gerektirmiştir. COVID-19 ile hazırlıksız bir biçimde karşıya kalan toplumların ve toplumsal kesimlerin algı ve tepkileri ile bunların üzerinde yükseldiği toplumsal, ekonomik ve kültürel arka planın anlaşılması gereksinimi, hem afetin doğurduğu sorunların doğru tanımlanması hem de buna paralel olarak verilen yanıtların geliştirilmesi bakımından öne çıkmıştır.

Buna ek olarak COVID-19 eksenli toplum bilimleri çalışmaları, geniş ölçekli yıkıcılığı artarak süren ve tarihsel deneyimin çok sınırlı olduğu bu tehlikeye karşı insanların anlama düzeyini artırmak ve önlemlere gönülden katılımlarını sağlamak açısından da kritik öneme sahiptir. Bu konuda toplum bilimleri camiasının bir bütün olarak önceden yapmış oldukları çalışmalardan esinlenen uygulamaların ve yeni araştırmaların hayata geçirilmesi zorunludur. Karşı karşıya kalınan sorunların karmaşıklığıyla doğru orantılı olarak disiplinlerarası bir bakış gerektiren araştırmaların kısa süre içinde uygulanır olmasının sağlanması ayrı bir görev olarak önümüzde durmaktadır. Ayrıca, birbirinden kopuk olarak yapılmış, kapsamı dar tutulmuş ve diğer çalışmalarla köprülenmediği için etki ve uygulaması sınırlı kalan çalışmaların bütünlüklü bir çerçevede yeniden toparlanması, güncel ihtiyaçlara uyarlanması ve uygulamaya ilham verecek şekilde sunulması, öncelikle ele alınması gereken bir başka ‘acil gündem maddesi’dir.

Bu doğrultuda gerçekleştirilmesi gereken toplum bilimleri araştırmalarında pandeminin ve pandemiye bağlı yıkımların yaşandığı ortamlardaki toplum-

sal ilişki ve güç dinamiklerinin, kitleyi bir arada tutan kültürel değerlerin ve bu değerler üzerinde şekillenen normların incelenmesi ve bu bağlamda önceden yapılmış araştırmaların işlevli hale getirilmesi büyük önem taşımaktadır. Anlama ve anlamlandırma işlevi yanında, toplumun tüm katmanlarının katılım düzeyini ve sorumluluk bilincini artırma arayışı doğrultusunda;

- a. Konu üzerinde uzlaşılmış bir hedef tanımı yapılarak öncelikli faaliyet alanlarının saptanması,
- b. Masa başında ifade edilen temennilerin somutlanmasına olanak sağlayacak kurumsal yapıların oluşturulması ve gerekli iletişim kanallarının açılması,
- c. Standardize edilmiş mekanizmalar oluşturularak aktörler arasında sağlıklı bir veri ve deneyim paylaşımı ortamı sağlanması,
- d. Ulusal ve yerel düzeyde bilginin entegre edilmesine özen gösterilmesi,
- e. Temsil yeteneğine sahip tarihsel ve güncel örneklerin bilgisinin kitle-sel ikna süreçleri için hazır edilmesi,
- f. Tüm bunlar yapılırken sahanın ve ön cephede çalışan sağlık emekçisinin bilgi ve ihtiyaçlarının asıl olduğunun akıldan çıkarılmaması,
- g. Akademik jargon ve üniversiter önceliklerin, epistemik otoritenin bilgisinin, sahanın bilgisi ve gereklilikleri ile terbiye edilerek mutlaklaştırılmamasına özen gösterilmelidir (**Lavazza ve Farina, 2020**).

Bu yazıda yıkımı giderek artan COVID-19 ile mücadele sürecinde toplum bilimcilerin pandemi ile mücadeleye katkı sunabileceği alanlara işaret edilip, bu alanda yapılabilecek çalışmaların gerektirdiği olası ortam ve mecralar sıralanacaktır. “COVID-19 Toplum Bilimleri Çalışma Grupları” olarak örgütlenmesi önerilen araştırma gruplarının çalışmalarına acil olarak gereksinim duyulan alanların listelenmesi yanında, henüz uç vermemiş sorunlar üzerine hızla çözüm üretebilecek mekanizmaların nasıl oluşturulabileceği meselesi üzerinden de sorular sorulacaktır.

Yaşayarak gördüğümüz üzere COVID-19 pandemisi toplumsal yaşamı pek çok açıdan etkilemiş, kanıksanmış tutum ve davranışlara meydan okumuş, farklı düzey ve alanlarda önceden tahmin edilenden akla gelmeyecek olana kadar geniş kapsamlı yıkımlara yol açmıştır. Bu kısa metinde COVID-19 pandemisinin toplumsal yaşam ve onun öznesi olan birey üzerinde yarattığı sorunlar listelenecek ve bu başlıklar altında yapılmasına ihtiyaç duyulan araştırmalara değinilecektir. Bu yapılırken bürokratik merkezîyetçi aklın halkı azarlayarak, eleştirerek tek tip reçeteleri uygulamaya sokarak çözmeye çalıştığı güncel problemler hakkında bilimin sesinin yükseltilmesine olanak sağlayacak kurumsallaşmalara ilham verilmesi amaçlanmaktadır. Yakıcı güncel bilgi eksikliği, yoğun kafa karışıklığı ve bürokratik hegemonyanın üniversiteleri içine sürüklediği ürkeklik ortamında, bahsi geçen konularda bilgi üretip ve çözüm önerebilecek nitelikli kadrolar elde mevcut olmasına rağmen, buna öncülük edecek bir iradenin eksikliği, akademik ve düşünsel emeği bir araya getirecek araştırma gruplarının oluşumunun da ilgi alanımız içinde olmasını gerektirmektedir. Toplumsal yaşamın dinamizmine uygun bir biçimde ve tamamlanmışlık iddiası olmaksızın aşağıdaki listede değinilen konular üzerine düşünenlerin bir araya gelebilmeleri için bir ‘davet’ ni-

teliği taşıyan bu yazıda, pandeminin değişik boyutlarına ilişkin acil çözüm bekleyen sorunlara değinilecektir. Bunun yanı sıra konunun değişik boyutları hakkında bilgi ve fikir sahibi olanların birikimini, toplumsal yaşamı dönüştürebilecek araştırmalarda biraraya getirmek üzere bir yol haritası dilendirilecektir. Gizlemeye gerek duymadığımız niyetimiz ise sadece kendisinden görüş sorulduğunda raporunu yazıp geriye çekilen uzman tipolojisinin ötesine geçen, sahadan öğrenen ve oradan gelen veriyi tarihsel deneyim ve kuramsal donanım imbiğinden geçirerek politika üretimine katkı sunan bir sorumluluğa da vurgu yapmaktadır.

Anılan ihtiyaçlar doğrultusunda COVID-19 pandemisinin yarattığı tahribatın değişik yüzleri üzerine tartışmalar yapılabilecek ortamlar organize edilmeli, ilgi alanları çakışan araştırmacıları bir araya getirecek tematik ve kurumsal şemsiyeler oluşturulmalı ve halen bir araya gelmiş çalışma gruplarının gereksinim duyduğu mekânsal ve finansal kaynakların sağlanması için yaratıcı öneriler yapılmalıdır. Bunlara ek olarak, aşağıda belirtilen konu ve olguların takibini yapan araştırmacıların başka ülkelerde faaliyette olan meslektaşları ile temasa geçmeleri ve bilgi akışına açık olmalarını sağlayacak ortamların oluşturulması da ihtiyacın bir diğer boyutunu oluşturmaktadır.

Araştırma Alanları

Toplumsal yaşam COVID-19 pandemisinin yıkımından birbirinden çok farklı boyut ve alanlarda etkilenmiştir. Aile ortamından üretim süreçlerine, eğitimden uluslararası ilişkilere kadar pek çok boyutu etkileyen ve hızla üzerinde durulup çözüm üretilmeyi bekleyen sorunlar gündeme gelmiştir. Toplum bilimleri araştırmalarının çözüm üretmesi gereken konu öbeğine her gün yeni boyutlar eklenmekte, COVID-19 pandemisinin yıkım alan ve düzeyini anlayıp, yanıt üretilmesini gerektiren başlıklar hızla artmaktadır. Değinilen karmaşıklığa rağmen ve virüsün eldeki bilgiden hızlı ilerlediği bir süreçte yapılan liste, pandeminin ağırlığı ve bulaşmanın hızı doğrultusunda yapıldığı anda eskimektedir. Dolayısıyla bu gerçeklik akılda tutularak şu üç ana izlek üzerinde yoğunlaşmak gerekmektedir:

1. Kamu sağlığı politikalarının geliştirilmesi ve güncelleştirilmesi
2. Önlem ve tedavi süreçlerinin 'insan odaklı' yöntemlerle geliştirilmesi
3. Algıyı belirleyen etmenlerin iletişim ve haberleşme teknikleri üzerinden yeniden düşünülmesi

Kamu Sağlığı Politikalarının Geliştirilmesi ve Güncelleştirilmesi

- **Riske Açık Grupların Saptanması ve Özgün Mücadele Yöntemlerinin Geliştirilmesi:** Pandemi süreci her türden eşitsizliğin etkisini gösterdiği bir dönem olmuştur. Veri kısıtını aşacak yaratıcı yöntemler geliştirilerek yaş, gelir, statü, cinsel yönelim gibi nedenlerle pandemiden katlanarak etkilenen kesimler saptanmalı ve bunlara yönelik ayrımcılığın ortadan kaldırılmasına ilişkin politikalar geliştirilmelidir. Özellikle önyargı ve ayrımcılığa karşı bir dilin nasıl kurulabileceği sorusu sahibini beklemektedir. Kültür ve sosyal normların pandemiye ilişkin önlemleri nasıl etkilediği ve özellikle ülkemizde

Pandemi süreci her türden eşitsizliğin etkisini gösterdiği bir dönem olmuştur.

yoğun olarak yaşanan toplumsal ayrışmanın sonuçları risk algısı ve risk tercihi bağlamında değerlendirilmelidir.

- **İşçi Sınıfı Hastalığı Olarak COVID-19:** Pandemi sürecinde milyonların hayatı eve sığmamıştır. Üretim sürecinde yer alanların çalışma, ulaşım, bulaşı önleme koşullarını COVID-19'un bir 'işçi sınıfı hastalığı' olduğu bilinciyle ele alan araştırmalar yapılmalıdır. Toplumsal eşitsizliğin nasıl COVID riskini ve tedavi yükünü artırdığı incelenmeli, emekçileri önceleyen sağlıklı bir çalışma ortamının aslında nasıl toplumun bütününe ilgilendiren bir konu olduğu kanıtlarıyla ortaya konulmalıdır.
- **Ölçme ve Değerlendirmede Etkili Yöntemler Geliştirilmesi:** Pandemi sürecinde ve içinde bulunduğumuz veri kısıtlaması ortamında ülkeden ülkeye değişen ve nüfusun farklı kesimlerini içeren yurttaş tepkileri, davranış kalıpları ve tercihleri, neden farklı davranışlar geliştirildiğini anlamamıza yardım edecek standart anketlerin hazırlanması ve uygulanması yoluyla incelenmelidir. Bu türden araştırmalar yurttaşların ihtiyaçlarının net bir biçimde saptanması ve gereğince yanıtlanmasına olanak sunması yanında, üzerinde oydaşma bulunan ve bulunmayan konuların bilinmesini sağlayıp, karar verme süreçlerini etkileyen faktör ve mekanizmaları gözler önüne serecektir. Söz konusu incelemeler hangi kesimlerin daha çok bilgilendirilmesi gerektiğini gösterirken, özellikle çok kısa bir süre içinde yanıtlanması gereken meseleler konusunda da süratle işlevli olabilen bir zihinsel çerçeve geliştirilmesine de katkı sunacaktır.
- **Eğitim, Öğretim ve Çevrimiçi Öğretim:** COVID-19 pandemisi tüm dünyada eğitim sistemini altüst etmiş ve öğretimi her düzeyde aksatmıştır. Kapatılan eğitim kurumlarını ikame etmesi düşünülen çevrimiçi yöntemler yoksulluk ve teknik altyapı eksikliği duvarına çarpmış görünmektedir. Kapalı okulları güncel pedagojik boyutları ile incelemek yanında, sosyal ve ekonomik boyutları ile incelemek de zorunlu görünmektedir. Bu çerçevede, eğitim-öğretimin özelleştirilmesi (ticarileştirilmesi) süreci ve bu sürecin fırsat eşitliğini bütünüyle ortadan kaldırdığı gerçeği bir defa daha etkili söylem ve araştırmalarla ortaya konulmalıdır.
- **Devlet ve İlaç Tekelleri Ötesinde Araştırma Finansmanı:** Pandemi sürecinde COVID-19 bulaşının önlenmesi ve aşı araştırmaları sürecinde kapitalist hegemonyanın etkisi yoğun olarak hissedilmiştir. Araştırma süreçlerine ivme kazandıracak alternatif kaynakların bulunması ve mevcut kaynakları halk yanlısı olmaya sevk edecek şeffaflık mekanizmalarının oluşturulması, üzerinde düşünülmeyi gerektirmektedir. Bununla ilişkili olarak sağlık alanındaki özelleştirme (ticarileştirme) politikalarının ortaya koyduğu eşitsizlik ve kaynak israfı gerçeği sürekli olarak gündemde tutulmalıdır.
- **Sağlık Politikalarına Uygun Liderlik ve Yönetim Biçimleri:** Pandeminin beklenmedik sonuçlarından biri ciddi bir yönetim ve liderlik krizi olarak şekillenmiştir. Kitlelerden şikayetçi olan ve bazen yalvaran kamu yöneticileri gözlenmiştir. Kendisi ve ailesi de bu toplumda yaşayan ve virüsten endişelenen bir kamu yöneticisinin yö-

Pandemi sürecinde COVID-19 bulaşının önlenmesi ve aşı araştırmaları sürecinde kapitalist hegemonyanın etkisi yoğun olarak hissedilmiştir.

neticilik tarzı üzerine yapılacak tartışmalar, güncel yararı ötesinde, gelecek yüzyıllara bırakılacak bir miras da olacaktır. Kriz önleme sürecinden kriz yönetme sürecine kadar karar piramidinin tepesindeki kamu otoritesi ve yereldeki mülki idare amiri-sağlık müdürü ikilisinin pandemiye ilişkin kararları sistemli olarak incelenmeli, acil durum yönetim mekanizmaları oluşturmak ve karar verme süreçlerini demokratikleştirmek konusunda çalışmalar yapılmalıdır.

- **Göç ve Toplu Hareketlilik:** Yakın zamana kadar göç vermesiyle bilinen Türkiye, son yıllarda ciddi bir düzeyde göç almaktadır. İç ve dış göçün pandemiye etkisi bilinmeden ulusal sınırlar içinde sürdü-rülecek bir mücadele anlamlı görünmemektedir.
- **Yeniden Açılma Süreci:** Uzun ve zahmetli bir pandemi sürecin-den sonra açılma ve olağan akışa dönüşün de özel bir ilgi gerektirdi-ği ve kontrolsüz bırakılmasının mümkün olmadığı ortadadır. Nor-malleşme sürecine yönelik iyi bir hazırlık, kolektif travmanın hiç ol-mazsa pandeminin son aşamasında yaşanabilecek kısmını azaltabi-lecektir.

Önlem ve Tedavi Süreçlerinin İnsanı Merkezine Alan Yöntemlerle Geliştirilmesi

- **Fiziksel Mesafe ve Maske Kullanımı:** Fiziksel mesafeye uyul-madığı ve maskenin gerektiği gibi kullanılmadığı yönünde şikayetler sağlık bürokrasisinin en tepe noktalarından bile sıkça duyulmaktadır. Toplumun birbirinin aynısı bireylerden oluştuğu yanılısaması içeren toptancı yaklaşımlara karşı korku, tehdit ve risk algısı ile karar verme dinamikleri arasındaki farkı anlamaya yönelik araştırmalar yapılması gerekmektedir. Konunun materyal kültürel boyutunun anlama faali-yetine katılarak bilginin zenginleştirilmesi olanaklı görünmektedir.
- **Sosyal İzolasyonun Doğurduğu Sorunlarla Mücadele:** Uzun döneme yayılmış izolasyon kaynaklı ev içi şiddet ve boşanma eğili-mi, incelenmeyi gerektirmektedir. İzolasyondan doğan sosyal ve psikolojik problemler yanında, çevrimiçi bir dünyada mekân ve izo-lasyon kavramlarının yeniden tanımlanması ihtiyacından bahsetmek bugün için anlamlı görünmektedir.
- **Sağlık Çalışanları Üzerindeki Yükün Psikolojik Boyutları:** Sağlık emekçilerimiz ölüyor ve tükeniş duygusu üst düzeyde. Bu türden bir ortamda giderek artan boyutlarda gereksinim duyulan psikolojik desteğin nerede, nasıl ve öncelikli olarak kime sunulacağı konusu layık olduğu ilgiyi beklemektedir.
- **Gelişkin İzleme ve Geri Bildirim Mekânizmaları Geliştir-mek:** Sağlık Bakanlığı'nca uygulanan filyasyon uygulamalarının en önemli zaafı bazı illerde konuya vakıf ve yetkin olmayan sağlık per-sonelinin de bu konuda görevlendirilmesidir. Uzman sağlık persone-linin modern teknoloji ile donatıldığı bir filyasyon süreci başarı için kaçınılmaz öneme sahiptir.
- **Geleneksel Kültürün Negatif Etkisini Dönüştürecek Meka-nizmalar Üretmek:** Düğün, taziye ve benzeri geleneksel kültür öğelerinin etkileri konusunda etkili açıklama biçimleri geliştirilmeli,

Toplumun birbirinin aynısı bireylerden oluştuğu yanılısaması içeren toptancı yaklaşımlara karşı korku, tehdit ve risk algısı ile karar verme dinamikleri arasındaki farkı anlamaya yönelik araştırmalar yapılması gerekmektedir.

hayatın olağan akışına engel olmayacak evlilik, taziye ve tören biçimleri önerilmelidir. Bu bağlamda posterler, kitapçıklar, el ilanları, çizgi filmler, dijital oyunlar hazırlanmalı, zorlama yerine ikna yöntemleri kullanılmalıdır.

- **Ulaşım Güvenliği:** Kent içi ve dışı ulaşım gündelik yaşamın odak noktalarından biridir. Özellikle yalıtım ve evde kalmayı gerektiren bir dönemde ‘emekçi dostu bir ulaşım politikası nasıl olmalı?’ sorusunun sorulması, ücretsiz ve esnek programlı bir ulaşım programı oluşturulması için araştırmalar yapılması ve uygulanması her zamankinden daha büyük bir önem ve öncelik taşımaktadır.
- **Dini Kural ve Uygulamaları Yeniden Düşünmek:** Fiziksel mesafe ve ev merkezli hayatın en etkili çözüm olarak tanımlandığı COVID-19 önleme ve tedavi sürecinde toplu halde birarada bulunmayı içeren dini pratikler, üzerinde düşünülmesi gerekmektedir. Özellikle kutuplaştırıcı dilden medet umarak yapılan siyasetin etkili olduğu ülkemizde, konunun güncel ihtiyaçlar doğrultusunda ve bilimsel bir bakış açısı içerisinde incelenmesi bir zorunluluktur.
- **Mimari Dönüşümler:** Pandeminin toplumsal yaşama getirdiği sınırlandırmalar, yerleşik yaşamın ‘elde var bir’ saydığımız pek çok boyutuna meydan okumaktadır. Önlem amaçlı hayat tarzı değişikliklerinin bireysel ve kamusal mekânlara yansımaları dikkatle incelenmeli, ‘mekân’ın geleceği üzerine katılımcı bir düşünme ve araştırma süreci başlatılmalıdır.

Algıyı Belirleyen Etmenlerin İletişim ve Haberleşme Teknikleri Üzerinden Yeniden Düşünülmesi

- **COVID-19 İletişim Ağı Kurmak:** Başta Sağlık Bakanlığı ve ona bağlı kuruluşlar olmak üzere pandemiyle mücadele sürecinde aktif aktörler arasında iletişim sağlayacak, farklı yurttaş gruplarına yönelik en uygun mecra ve yöntemlerle güncel mesajları iletecek, COVID-19 ile mücadele sürecinde ateş yükseldiğinde ne yapılması gerektiği sorusuna yanıt vermektten, aşı çalışmalarının geldiği son duruma ilişkin bilgi sunmaya, fiziksel mesafe ölçütlerinden yaş gruplarına ilişkin özgül sorunlara kadar ihtiyaç duyulan bilginin sunulacağı, nesnel ve teknik bilgi ile sınırlı bir iletişim ortamının oluşturulması büyük fayda sağlayacaktır. Posterler, kısa filmler, sosyal medya mesajları ile desteklenecek bu faaliyet aynı zamanda yanlış bilgilendirmenin ve komplo teorilerinin ve dezenformasyonun bozucu etkisinin de önüne geçecektir.
- **Acil Sağlık Desteğini Toplum Bilimleri Desteği ile Geliştirmek ve İşbirliğini Teşvik Eden Bir Risk İletişimi Ortamı Oluşturmak:** Pandemi sürecinde sunulan acil sağlık hizmetleri, her türden salgın ve doğal afet örneklerinde olduğu gibi müdahalenin ön cephesinde yer almakta ve görünen yüzü olmaktadır. Bu türden hassas durum ve dönemlerde acil sağlık hizmetinin bu hizmeti alan indindeki anlamı yaş, eğitim düzey, gelir durumu ve benzeri faktörlerle belirlenmektedir. Acil sağlık hizmeti sunan sağlık personeli ile hizmeti alan arasındaki iletişim köprüsünü kurmak özel bir çaba ge-

Düğün, taziye ve benzeri geleneksel kültür öğelerinin etkileri konusunda etkili açıklama biçimleri geliştirilmeli, hayatın olağan akışına engel olmayacak evlilik, taziye ve tören biçimleri önerilmelidir.

rektirmektedir. Risk iletişimi olarak adlandırılan bu köprü kurma faaliyetinde sağlık profesyonelinin dili, hizmetin formatı ve detayları, profesyonelin güven vermesi önemlidir. Korkuları, kültürel bariyerleri, hassasiyetleri yanıtlaması gereken bu faaliyetler özellikle henüz acil ihtiyacı doğmadan yurttaşların acil desteğin içeriğine ve biçimine ilişkin bilgilendirme sunması açısından önemlidir. Aynı şekilde değişik kesim ve kategorilerin tercih ve hassasiyetleri konusunda acil sağlık personelinin bilgilendirilmesi ve böylelikle acil sağlık hizmetinin kalitesinin artırılması da büyük önem arz etmektedir.

- **COVID-19'un Siyasal Öykülemesi ve Siyasal Sınırlandırma:** Pandemi sürecinde ülkelerin birbirinden farklı mücadele yöntemleri geliştirdikleri gözlenmiştir. Kişisel sorumluluk vurgusunu öne çıkaran liderler olduğu gibi virüsü düşmana benzeten savaş benzetmelerinin, başka ülkelerin önlem almada geç kalmasını işaret eden yaklaşımların kullanıldığı da olmuştur. Anlaşılması kolay, gönül okşayan, rahatlatıcı ve karar verici iradenin başarısını öne çıkaran ve bu doğrultuda siyasi iradeye itaati öneren öykülemeler, bir yandan bilgi eksikliğini kullanışlı öyküler aracılığıyla tamamlarken, diğer yandan bürokratik hakimiyeti ve bazı ortamlarda otoriterleşmeyi pekiştirmektedir. Oysa bilindiği gibi öyküler iktidar ilişkilerinin en saf haliyle yansıtıldığı mecralar olup, İsveç'e gönderilen kurtarma uçağından, hiç eksilmeyen yerli aşı haberlerine, bilim kuruluna dayandırılan kararlardan yerli milli başarı öykülerine kadar morali yükselttiği kadar konuyu hafife almayı da beraberinde getiren anlatılar, anlaşılmayı ve değerlendirilmeyi beklemektedir.
- **Temel Hak ve Özgürlüklerin Kısıtlanması:** Pandemi sürecinde temel hak ve özgürlüklerin COVID-19 ile mücadele çerçevesinde askıya alınması durumuna pek çok ülkede rastlanmıştır. Türkiye'nin de aralarında yer aldığı bazı ülke yönetimlerince bu kısıtlamaların daha yoğun uygulandığı ve veri paylaşılmaksızın kararlar verildiği gözlenmiştir. İstisnai durumların ve pandemi mücadelesiyle açıklanması mümkün olmayan hak ve özgürlük kısıtlamaları listesi araştırılmayı beklemektedir.
- **Ev İçine Daralan Özel Hayat:** Eşine az rastlanan uzunlukta bir ev hapsi ve ev merkezli hayat sosyalleşme kanallarını önemli oranda etkisizleştirmiştir. Eve kapanmanın bunaltısına 'evde çalışma' ve çocuklar/gençler için 'evde eğitim' zorunluluğu eklenince gündelik hayat müthiş zorlaşmıştır. Virüs kapma endişesiyle fiziksel ilişkiler kısıtlanmış ve hatta sonlandırılmıştır. Akrafa ve az sayıda yakın arkadaştan örülü bir sosyal ilişki ağı geliştirilmek zorunda kalınmıştır. İş bitiminde eve dönmek bir endişe kaynağı olmuştur. Tüm bunlar olurken sosyal ve özel yaşamın en insani boyutları akamete uğramıştır. Bu sorun dayanışmanın çok daha kritik öneme sahip olduğu kırsal yaşam için daha da yüksek düzeyde geçerlidir. Kent hayatına göre daha çok dayanışma gerektiren köy/kasaba ortamında yaşanan zorluklar özel bir anlama çabasını gerektirmektedir. Bu bağlamda yaşlıların durumu ve çocukların eğitimi de ele alınmalıdır.

Pandemi sürecinde temel hak ve özgürlüklerin COVID-19 ile mücadele çerçevesinde askıya alınması durumuna pek çok ülkede rastlanmıştır.

- **Pandemi Sözlüğü Hazırlanması:** Pandemi sürecinde fikir üreten kesimler arasındaki iletişim kalitesini yükseltecek ve “fiziksel mesafe – fiziksel mesafe mesafe,” “karantina – sokağa çıkma yasağı” ve benzeri kavramsal ayrımlarda olduğu gibi bütünlük içeren bir metnin oluşturulması önümüzdeki yüzyıla hazırlık yapılması anlamına da gelecektir.
- **Sözlü Tarih Çalışmaları Yapılması:** Sözlü Tarih yönteminin bir yıla yaklaşan COVID-19 ile mücadele sürecinde biriken deneyimi toparlamak ve gelecek kuşaklara yansıtmak konusundaki kapasitesi akılda tutulmalıdır. Artan doğa tahribatından dolayı koronavirüs ailesinden olsun olmasın çeşitli gerekçelere dayanan pandemilerin sıkça kapımızı çalacağı bir gelecek bizi beklemektedir. Pandemiyle mücadelenin profesyonel boyutu yanında gündelik içeriğinin de detaylı olarak kamuoyuna yansıtılması ve bundan dersler derlenmesi büyük önem taşımaktadır. Mikro deneyimden süzülen metnin bilimi merkezine alan düşünme biçiminin kitleselleşmesi açısından da önemi büyüktür.

Ortam ve Mecralar

Van Bavel ve arkadaşları (2020) COVID-19 pandemisine verilecek yanıtta toplum ve davranış bilimlerinin potansiyel katkısını tartıştıkları makalenin sonuç bölümüne, 1919 yılında *Science Dergisi*'nde yayınlanan bir makaleden bahsederek başlamışlardır. İspanyol Gribi deneyiminden alınan dersleri içeren bu makaleye göre, İspanyol Gribinden korunmanın önünde insanların a) taşıdıkları riskin önemini kavramamış olmaları, b) başkalarını korumak için kendilerini izole etmeyi arzu etmemeleri, c) çoğunlukla bilinçsizce kendilerini ve başkalarını tehlikeye atma eğiliminde olmaları yer almıştır. İçinden geçtiğimiz dönemin dinamiklerine benzeyen yönlerin fazlalığına rağmen iyimser olmak için pek çok neden mevcut görünmektedir.

Yukarda sayılan konularda akademik makale üretimini teşvik etmek, akademik yayın süresinin uzunluğu dikkate alınarak yayın aşamasındaki araştırma sonuçlarının paylaşılacağı forumlar oluşturmak, yurtiçinde ve dışında yaşayan ve ortak ilgileri olan uzman ve akademisyenlerin uzmanlık grupları içinde bir araya getirilmesini sağlamak, olası acil durumlar için potansiyel uzmanlık kriz masaları oluşturmak, bu yıldan başlayarak COVID-19 pandemisinin farklı boyutlarına ilişkin verilecek dersler için bir ders izlencesi havuzu oluşturmak, veri saklanması gerçekliği gündemdeyken alternatif ve kamu kontrolünden azade veri toplama yöntemlerini geliştirecek ve uygulayacak mekanizmalar üretmek, başta deprem sonrası normale dönüş faaliyeti olmak üzere benzer deneyimlerin bu mecraya aktarılması için çalışmalar yapmak ve her şeyden önce “COVID-19 Toplum Bilimleri Çalışma Grupları” oluşturarak bunların birbirlerinden haberdar düşünce üreteceği bir kurumsal şemsiye hazırlığı anlamlı görünmektedir.

COVID-19 pandemisinin farklı boyutlarına ilişkin verilecek dersler için bir ders izlencesi havuzu oluşturmak, veri saklanması gerçekliği gündemdeyken alternatif ve kamu kontrolünden azade veri toplama yöntemleri geliştirmek gereklidir.

Kaynaklar

- **Lavazza, A. And Farina, M.** (2020) The Role of Experts in the COVID-19 Pandemic and the Limits of Their Epistemic Authority in Democracy. *Front. Public Health* 8:356. Doi: 10.3389/fpubh.2020.00356.
- **Soper, G. A.** (1919) The Lessons of the Pandemic. *Science* 49: 501–506.
- **Van Bavel, J.J., K. Baicker,** [...], R. Willer (2020) Using Social and Behavioural Science to Support Covid 19 Pandemic Response. *Nature Human Behaviour*, 4: 460-471.